

AZ OLASZ KÖNYVTÁRAK 1885. ÉVI PRAGMATIKÁJA.

A «Magyar Könyv-Szemle» eddigi folyamaiban ismertettük a M. Nemzeti Múzeum, a budapesti kir. Tudomány-egyetem, a M. T. Akadémia, a Nemzeti Casino könyvtárai, az egri érseki, a sárospataki ev. ref. kollegiumi, a szegedi Somogyi-könyvtár és más hazai könyvtárak szervezeti szabályzatát, oeconomiáját és állapotát, s igyekeztünk a magyar könyvtári mozgalmakról a hazai közönséget tájékoztatni.

Ezzel kapcsolatban figyelemmel kísértük a külföldi könyvtári mozgalmakat is s azon voltunk, hogy ezeket a hazai közönséggel megismertessük.

Igy jelentek meg a «Könyv-Szemlé»-ben az osztrák, a porosz, az orosz, a francia, az angol és az amerikai könyvtárakról tájékoztató közlemények, melyek a külföldi könyvtárakról való ismereteinket jelentékenyen gyarapították, és ezeknek a hazai könyvtári viszonyokkal való összehasonlítására alkalmat nyújtottak.

Ezen közleményekből kitűnik, hogy a felsorolt külföldi könyvtáraknak és tisztviselőinek viszonya az államhoz és a közönséghez törvény által van szabályozva, mely nemcsak a könyvtár haladásának biztos feltétele, hanem a tisztviselők érdekeinek és szakképzettségének öre és fentartója.

Ez utóbbinak megszerzésére a francia, angol és amerikai könyvtárakban az egyetemi tanfolyam valamely tudománycsoportjának elvégzésén kívül, a könyvtártudományi disciplinákból elméleti és gyakorlati vizsga kívántatik, mely azután a censeáltat a könyvtári tisztviselőség minden fokozatára képesíti. Németországban és Ausztriában nincsenek könyvtári szakvizsgák. Itt a könyvtárak maguk nevelnek maguknak szakférfiakat, s minden könyvtár egy

gyakorlati iskolát képez a könyvtártudományi szakismeretek elsajátítására. Ez utóbbi irányt követik a mi könyvtáraink is.

Az 1885-dik évi olasz könyvtári pragmatika adminisztratív és tudományos tekintetben a német könyvtártudományi rendszert fogadja el alapul, de ezenfelül az angoloktól és francziáktól átveszi még a szakvizsgát is, melyet mint rendszerest meghonosít.

Ezen könyvtári pragmatika magyar fordítását adjuk e közleményben és felhívjuk reá a szakférfiak figyelmét.

* * *

Azon államok közt, melyek a könyvtárügy fejlesztésére különös gondot fordítanak, Olaszország előkelő helyet foglal el. A politikai föllendülés, melynek a mai királyság keletkezését köszöni, e tekintetben is emelőleg hatott és sikeres fejlődést hívott életre; a mint megkezdődött a rég nélkülözött állami egység megvalósítása, érezte, hogy egy jelentékeny irodalmi mult örökébe lépett, a minőt ilyen keretben semmiféle más állam felmutatni nem képes; az az óhaj lépett előtérbe, hogy e tulajdont jobban értékesítsék és rendezzék, mint eddig lehetett.

A hogy a politikai viszonyok megengedték, a kormány e feladatot azonnal maga elé tűzte; tanulságos és öröndetes azt látni, a mint a friss erő kifejtés, mely a közigazgatás minden ágazatában nyilvánul, e kis téren is erélyes cselekvésre s eredményteljes átalakulásra vezetett.

Az első lendületet Natoli miniszternek 1864. december havában ¹ a királyhoz intézett jelentése adta meg. Történeti áttekintéssel kísérve a királyság akkori összesen 210 könyvtárát és ellátva a személyzet, a nyomtatványok és kéziratok, az alapok állományáról és használatáról tartományok szerint feltüntetett terjedelmes statisztikai kimutatásokkal, fejtegetései abban kulminálnak, hogy az olasz könyvtári viszonyoknak alapos átalakításra van szüksége. Egyes hibák lehetnek e jelentésben, különösen statisztikai részeiben, ² de áttekintést engedett az egész anyag felett, s őt illeti meg az érdem, hogy a kormány figyelmét hathatós módon e kérdésre terelte. Világosan látva a tényállást, elérendő czélul nagyobb központosítást, azután pedig az anyagi eszközökkel jobban ellá-

¹ Statistica del Regno d'Italia. Biblioteche. Anno 1863. Firenze, 1865.

² V. ö. R. Bruschi, Rivista delle Biblioteche, I. k. 37. l.

tást kelle ajánlania. Előterjesztései nem maradtak figyelmen kívül. A könyvtárak ujjaszervezésére 1869. július 20-diki miniszteri rendelettel egy bizottság alakult s ennek véleménye alapján 1869. november 25-dikén szabályzat bocsátatott ki.¹ Ezzel az állami könyvtárak egységes alapra lőnek fektetve, és pedig egység fejlődött a vezetésben, az elkerülhetetlenül szükséges katalogusok iránti igényekben, a tisztviselők állása és czíme tekintetében; a könyvtárak kétfelé és pedig felsőbb és alsóbrangúakra osztattak s ennek megfelelőleg az egyes tisztviselői kategóriákra nézve két fizetési fokozat jutott érvényre. E szabályzat kibocsátásával új korszak veszi kezdetét az olasz könyvtárak fejlődésében. Némely dolog csak jelezve volt, sok kérdés még megoldásra várt: mégis a legközelebbi tizenhat év kiváló bizonyosságot tesz arról, hogy mily komolyan látott a kormány e feladatok megoldásához. Az 1872. és 1873. évek terjedelmes közleményeket hoztak a könyvtárak történetéről; a közoktatásügyi miniszterium a bécsi világkiállítás alkalmával meghagyja, hogy 29 könyvtárról három derék kötetben az érdekes történeti és statisztikai adatoknak teljességét nyujtsák, mely alkalmas legyen az olasz népnek tiszta képet adni országairodalmi kincseiről. Jelentékeny eseményt képez 1875-ben a Vittorio Emmanuele könyvtár berendezése Rómában. Mint ismeretes, a szerzetes rendek eltörlése által a kormány birtokába jutott a most már gazdátlanra vált könyvtárak egész tömege, melyek összesen mintegy 350.000 nyomtatott könyvet és számtalan kéziratot tartalmaztak. Ezen új szerzemények legalkalmasabb felhasználása iránt Bonghi miniszter a királynak javaslatot tett egy nagyszabású könyvtár alapítására nézve,² mely székhelyét Rómában tartaná s mint «Biblioteca Vittorio Emmanuele» a király nevével lenne fölékesítendő; ez már a következő évben meg is nyitott, úgy hogy azóta Olaszországnak a könyvtári tudományra két központi városa van, egyik Flórencz, a régi főváros, a másik az újra fölülkerekedett Róma.

A vezetésre nézve is történetek némi újítások; a szabályzat kiegészítésül 1869 óta négy miniszteri rendelet lépett életbe, kettő

¹ A törvények s kir. rendeletek először a Gazzette ufficialeban közöltenek s aztán a Raccolta delle leggi e dei decreti-ben csoportosítatnak.

² Bolletino ufficiale della pubblica istruzione, I. k. 852. s köv. l.

a könyvek kikölcsönzésére, (1870. febr. 9. és 1871. febr. 18.), kettő a nagyobb s kisebb hivatalnokok vizsgálataira nézve, (1870. jún. 25. és 1871. márcz. 22.). Négy évre rá megjelent a második szabályzat, (1873. június 22.), miáltal a könyvtáraknak két osztályra szétválasztása ideiglenesen megszűnt; egyébként semmi más általános jelentőségű dolog nem történt. Az 1876. január 20-diki, 1869. óta a harmadik szabályzat, azonban már igen nevezetes haladást mutat. A leendő könyvtárnokok számára egy főiskola: a corso tecnico felállításának terve e közben megvalósult; székhelyeül először a Vittorio Emmanuele-t, e legujabb alapítványt szemelték ki; az állások elnyerésére vonatkozó szabályrendeletek, a tisztviselők vizsgálatai, előléptetései, az egyes intézetek igazgatása nemzeti vagy egyetemes jellege szerint, pontosabb szabályozáson mentek át. E törekvések egyelőre befejezést nyertek az 1885. okt. 28-diki szabályzatban, melyen az olasz államkönyvtárak mai berendezése alapszik; különösen a magasabb szempontok egész sorozata, a világos, mesterkéletlen tárgyilagosság által a tapasztalatok érett gyümölcsöként tűnik fel mindaz, a mi az utolsó évek eredménye és jobban megérdemli, hogy méltányolják, mint a mennyire ez eddig Németországban történt.¹

Az új szabályzat megkülönböztet önálló (autonom) államkönyvtárakat és olyanokat, melyek más intézetek céljaira szolgálnak, végre olyanokat, melyek könnyebb vezethetés végett nagyobb könyvtárakkal egyesítvők. Az autonom könyvtárak közül hét a «nemzeti» jellegű, és pedig: a flórenczi, mely Magliabechiana-Palatinának is neveztetik, a benne rejlő két nagy gyűjtemény után; a Braidense (Biblioteca di Brera) Milanóban, a Vittorio Emmanuele Rómában és a Marciana Velenczében; vannak ezenkívül nemzeti könyvtárak Nápolyban, Palermóban és Turinban; ide sorakozik még a kir. könyvtár Cremonában, a Marucelliana, Mediceo-Laurenziana és a Riccardiana Flórenczben), a kir. könyvtár Luccában, az Estei Modenában, a Palatina Parmában, az Angelica és Casanattense Rómában, összesen 16. Mint könyvgyűjtemények, melyek más intézetek tudományos céljait szolgálják, tekintetbe jönnek még a királyság tizenkét egyetemének könyvtárai: a bolognai, cagliarii, cataniai, genuai, messinai, modenai, nápolyi, paduai, paviai, pisai,

¹ Néhány fontos változás történt az 1889. okt. 25. kir. rendelet következtében (közöttéve a Bollettino uff. d. pubbl. istr. 1746—8. l.).

római és sassarii; egyesített kezelés alatt vannak a Brancacciana Nápolyban a Nazionaleval és a Ventimiliana a cataniai egyetemi könyvtárral; végre külön állást foglal el a Biblioteca Valli-celliana Rómában, a mely első sorban az 1884. okt. 15-diki kir. rendelkezéssel a Società Romana di Storia Patria tagjai számára van fenntartva s ezen társulat elnökének alárendelve, és a Sezione governativa della Biblioteca Musicale della R. Accademia di S. Cecilia, a zenészeti irodalom központi könyvtára Rómában, (lásd az 1882. márcz. alapító oklevél határozmányait). E 32 könyvtár közül a két központi nemzetinek, t. i. a flórenczi és a római Vittorio Emmanuele-nek különösen nagy jelentősége el van ismerve; hivatásukul határozottan ki van mondva, hogy hazájuk szellemi munkásságának őrei legyenek, hogy Olaszország irodalmi működésének képét visszatükrözzék, jogot formálva minden olaszországi kiadvány egy-egy példányára,¹ s hogy az Olaszországra vonatkozó külföldi munkákat lehetőleg teljesen beszerezzék és hivatásuknak megfelelőleg az egész világirodalmat tekintetbe vegyék. Hasonló feladatuk van, csakhogy nagyobb megszorítással, a többi önálló könyvtáraknak is, ama különleges rendeltetéssel, hogy szűkebb hazájuk irodalmára legyenek főleg tekintettel. Az egyetemi könyvtárak czélja szembe-szökő: az egyetemi tanárok s hallgatók tanulmányainak előmozdítása az arra szolgáló anyag beszerzése által.

E 32 állami könyvtár tisztviselői több alosztályozással 5 kategóriába vannak osztva. Az első kategóriába tartoznak a két központi nemzeti könyvtár I. osztályu, a többi öt nemzeti és a flórenczi Mediceo-Laurenziana könyvtár II. és III. oszt. főnökei, s az I., II., III. oszt. könyv- és kéziratárnokok; a második kategóriát az I—IV. oszt. alkönyvtárnokok s alkéziratárnokok foglalják el, míg a harmadik kategóriát az I—III. oszt. számtisztek, (ragionieri economi), a negyediket a kezelő tisztek (I—II. oszt. ordinatori és I—III. oszt. distributori), az ötödiket I—III. oszt. teremőrök (uscieri), és az I—II. oszt. szolgálók (serventi), képezik. A szabályzattal egyidejűleg egy ideiglenes tervezetben a véglegesített hivatalnokok száma s javadalmaszításuk is megállapított: a 354 tisztviselő részére 671.800 lirában.²

¹ V. ö. Sammlung bibliothekswissenschaftlicher Arbeiten, 3. füzet. I. Franke, Die Abgabe der Pflichtexemplare. Berlin. 1889. 117. s köv. l.

² Lásd Bollett. uffic. della pubbl. istr., XI. k. 1136. l. (Ruolo organico del personale delle biblioteche governative).

E szervezés a személyzetre nézve némi változásokon ment keresztül, a javadalmazás azonban az egyes kategóriákra s osztályokra nézve, úgy látszik, ugyanaz maradt, a mennyire ezt az előttünk fekvő kimutatásból megítélni lehet. Minthogy a nem olasz szakembert hazai viszonyaival való összehasonlítás érdekelni fogja, az 1887-iki, hivatalosan közzétett, szolgálati évek szerinti fokozatos lajstrom rövid kivonatát ide mellékeljük, melyben a berekesztett számok a tényleges állapotot jelzik.¹

I. kategória.

2	prefetti	1. oszt.	6000	l.
2	»	2. »	5500	»
4	»	3. »	5000	»
4	bibliotecari	1. »	4500	»
7	»	2. »	4000	»
15 (13)	»	3. »	3500	»

II. kategória.

14 (13)	sottobibliotecari ²	1. oszt.	3000	l.
29 (30)	»	1. »	2500	»
30 (28)	»	3. »	2000	»
26 (28)	»	4. »	1500	»

III. kategória.

2 (1)	ragionieri economici ³	1. oszt.	3000	l.
2 (0)	»	2. »	2500	»
2	»	3. »	2000	»

IV. kategória.

8 (3)	ordinatori	1. oszt.	3000	l.
8	»	2. »	2500	»
32	distributori	1. »	2000	»
31 (28)	»	2. »	1500	»
50	»	3. »	1200	»

¹ Ruolo d'anzianità degli ufficiali delle biblioteche pubbliche governative approvato con decreto ministeriale di 22. Giugno 1887. (Bollett. uffic. XIII. k. 1887. Provvisioni 257. 1.)

² Alkönyvtárnok.

³ Számítiszt.

V. kategória.

10 (9)	uscieri ¹	1. oszt.	1300 l.
14	»	2. »	1200 »
10 (9)	»	3. »	1100 »
14	serventi	1. »	1000 »
45 (44)	»	2. »	900 »

Az egyes kategóriák tényleges állománya: az I. kategóriában 32, II. kateg. 99, III. kateg. 3, IV. kateg. 121, V. kateg. 90; az első három kategóriában összesen 134 tisztviselő van.² Általában, úgy látszik, hogy az egyes kategóriák javadalmazásának maximuma csekélyebb, mint másutt. A haladás ez irányban is észrevehető; összehasonlításként ide mellékelem a fizetési tervezeteket, a mint ezek a három: 1869., 1873. és 1876. évi szabályzatban megállapítvák.

A. 1869. szabályzat.

I. 1. oszt. könyvtárak.

Bibliotecario	5000	lira
Vice-bibliotecario	4000	»
Ufficiali, ³ 1. oszt.	3500	»
» 2. »	3000	»
» 3. »	2500	»
Distributori, ⁴ 1. oszt.	2200	»
» 2. »	1800	»

II. 2. oszt. könyvtárak.

Bibliotecario	3000	lira
Vice-bibliotecario	2500	»
Ufficiali 1. oszt.	2000	»
» 2. »	1800	»
» 3. »	1500	»

¹ Ajtónálló, teremőr.

² Az 1888. évben az első három kategóriából 128 tisztviselő van említve; ebből a két nemzeti közp. könyvtárra 14 esik, Nápolyra (nemz.) 12, Turinra (nemz.) 9 s így tovább Cremona, Cagliari, Modena, Sassari, Valtellina és S. Ceciliaig, melyek mindegyike egy-egy hivatalnok fölött rendelkezik.

³ Hivatalnokok.

⁴ Kézbesítő (amanuensis).

Distributori 1. oszt.	1200	lira
» 2. »	1000	»

B. 1873. szabályzat.

Prefetti ¹	5000	lira
Bibliotecari	4000, 3500, 3000	»
Vice-bibliotecario	2800	»
Assistenti 1. oszt.	2600	»
» 2. »	2200	»
» 3. »	1800	»
» 4. »	1500	»
Capo Distributore	2200	»
Distributori 1. oszt.	2000	»
» 2. »	1800	»
» 3. »	1500	»
» 4. »	1200	»
Uscieri 1. oszt.	1100	»
» 2. »	1000	»
Serventi 1. oszt.	900	»
» 2. »	800	»

C. 1876. évi szabályzat.

I. kategória.

	I. csoport,	II. cs.	III. cs.	IV. cs.	V. cs.
Prefetti	6000	5000	—	—	—
Bibliotecari 1. oszt.	4000	—	4000	—	—
» 2. »	3500	3500	—	3500	—
» 3. »	3000	3000	—	—	3000
Vice-bibliotecario	—	—	2800	—	—

II. kategória.

Assistenti 1. oszt.	2600	2400	2200	2000	1800
» 2. »	2400	2200	2000	1800	1600
» 3. »	2200	2000	1800	1600	1400
» 4. »	2000	1800	1600	1400	1200

¹ Igazgatók, főnökök.

III. kategória.

	I. csoport,	II. cs.	III. cs.	IV. cs.	V. cs.
Capo Distributore	2200	—	—	—	—
Distributori, 1. oszt.	2000	1800	1600	1400	1400
» 2. »	1800	1600	1400	1200	1200
» 3. »	1400	1200	1200	1200	1200
» 4. »	1400	1200	1000	1000	1000

IV. kategória.

Uscieri, 1. oszt.	1100	1100	—	—	—
» 2. »	1000	1000	900	900	800
Inservienti 1. »	900	900	—	—	—
» 2. »	800	800	800	800	800

A magasabb könyvtári pályára lépésnél szükséges a szokásos bizonyítványokon kívül a keresztlevél, mely szerint a jelölt 17—30 éves lehet; feddhetlen előéletéről szóló s egészségi bizonyítvány, — ábbeli nyilatkozat is, hogy bármely állami könyvtárnál kész szolgálni — és a lyceumi bizonyítvány¹ mely a mi gymnasiumaink érettségi bizonyítványával hasonló értékű. A fölvétel egy írásbeli vizsgálat eredményétől függ, a mely egy olasz irodalomtörténeti dolgozathól, egy klasszikus vagy keleti nyelvből olaszra való fordításból, egy francia, tollba mondott feladathól s ennek minden segédeszköz nélküli olasz fordításából áll. Például az 1886. évi vizsgálatok tárgyai a következők voltak: 1. A XVI. sz. olasz irodalomtörténet áttekintése legkiválóbb íróival. 2. Voltaire «Siècle de Louis XIV.» cz. munkája egy fejezetének tollba mondása s fordítása. 3. Cicero, De arte rhetorica, liber I. bekezdésének fordítása, 4. (facultatív) Fordítás Isocrates, Panegy. 73. §.-ból. (l. Bollett. d. opere straniere I. k. 1886. VII. l.)

A német s olasz viszonyok közt a lényeges különbség az, hogy Németországban a könyvtári pálya választásánál bevégzett egyetemi képzettség okvetlen szükséges, míg Olaszországban az

¹ Tájékozásul megjegyzem, hogy Olaszországban a licenza liceale és a licenza ginnasiale közt, mely utóbbi csekélyebb értékű, különbség van; a klasszikus oktatás 8 évre szól és 2 tanfolyamból áll; a gymnasiumi, ha szabad e szót használni, 5 évig s az utána következő lyceumi 3 évig tart; mindkét tanfolyamot vizsgálatok zárják be; a ki megállja, elnyeri az illető cursus licenzáját.

egyetemi fokozat előnyt nyújt ugyan, de nem szükséges; a fiatal tisztviselő közönségesen az ismereteknek csak azt a mennyiségét hozza magával, melyet a lyceumban sajátított el, nélkülözi a teljes képzettséget s a tudományos fegyelmet, melyet Németországban — egészen eltekintve a pozitív tudás mennyiségétől — az egyetemi évek legnagyobb vívmányának tartanak.

A ki a vizsgálatot kiállja, az 1889. okt. 25. kir. rendelet határozmányai értelmében a hét nemzeti könyvtár valamelyikébe mint gyakoruk (alumnus) fölvetetik; mindezen könyvtáraknál iskola (alumnatus) van bevendezve egy főbb tisztviselő vezetése alatt, a kinek gondjaira vannak bízva az ifjak könyvtári kiképzés végett. Egyebet ezen iskolákról még nem tudunk; az eddigi intézkedések hihetőleg majd mintaképül szolgálnak.

E szempont igazolhatja ez intézmény fejlődési folyamatának következő áttekintését.

A könyvtári tisztviselők bizonyos főiskolájának eszméje régi. Már az 1869. nov. 25. szabályzat (20. cz.) szól a corso tecnico-ról, mely egy vagy több államkönyvtárnál miniszteri rendelet útján felállítandó lenne s tanulmánytárgyakul a palaeographiát és bibliologiát ölelné fel. Behatóbban foglalkozik e kérdéssel az 1876. évi szabályzat; a 35. fejezetben az újonnan alapított Vittorio Emanuele-nek s lehetőleg más nemzeti könyvtáraknak is feladatává tétetett, hogy egy könyvtártudományi tanfolyamot rendezzenek be a következő tananyaggal:

1. A könyv története és külső viszonyai hajdan és most.
2. A tudományszakok meghatározása s osztályozása a fő- és alapvető munkák kijelölésével.
3. Az írás eredete és különfélesége; a könyvnyomtatás feltalálása és története, a könyvkereskedés.
4. A könyvtár lényege s rendezése valamint igazgatása, tekintettel a belső szolgálatra s a közönségre.
5. A katalogusok elrendezése, a legfontosabb bibliographiai munkák megnevezése.
6. A jelentékenyebb európai könyvtárak belső elrendezése, törzsanyaga, jelenlegi állapota; történetük.
7. Palaeographia.

Az oktatás két éven túl tartana s két tanárra (lehetőleg tapasztalt könyvtártisztviselőkre) lenne bízva; a tisztviselőkn és

gyakornokokon (alunni) kívül az előadásokon más hallgatók is részt vehetnének, che vi s'iscrivano particolarmente ¹ (37. cz.), az utóbbiaknak licenza liceale-t s erkölcsi bizonyítványt kellene felmutatni; az előadott tárgyakat szó- és írásbeli vizsgálattal fejeznék be, melynek eredményéről bizonyítvány állíttatnék ki.

E határozmányokat, részben megváltoztatva s jelentékenyen kibővítve, az 1886. febr. 20. Coppino-rendelet ismét fölvette. Az iskola látogatása először is a gyakornokok (alunni) és alkönyvtárnokokra volt korlátozva, s ezekre nézve egyszersmind kötelező, az egész intézmény pedig lényegileg következőkép megalakítva: a mint a dolog természetéből folyik, a flórenczi s a római főintézet egy-egy scuola tecnica-t kapott. Az iskola, melynek tanítói lehetőleg a magasabb könyvtártisztek köréből választatnak, az illető könyvtár főnökének van alárendelve; ő nevezi ki az igazgatót s a tanítókat. Az iskola két tanfolyamra van osztva, az első (egy évi) a gyakornokok (alunni) előkészítésére, a második általában az alkönyvtárnokoknak van szánva; mindkettő ugyanazon tananyagot, csak hogy a második (2 évig tartó) bővebben adja elő, s magában foglalja a következőket:

1. Palaeographiát.
2. Bibliológiát. (A könyvnyomtatás feltalálását, a legkiválóbb könyvnyomtatók életrajzait, a könyvkereskedés törvényeit s történetét.)
3. Bibliographiát. (Libri rari, libri buoni, libri belli.)
4. Bibliothekonomiát. (A könyvtárak történetét, a katalógizálás s felállítás különböző elveit sat.)
5. Az igazgatást. (Az államkönyvtárak szabályainak értelmezését. A közigazgatási jog alapvonalait, az állami számvitel szabályait.)
6. Nyelveket. (Angol és német nyelvet, fordításokkal.)

Az első évet a tanítók előadásai foglalják el. A második tanfolyam munkálatai a tagoknak könyvtártudományi tárgyú fejtegetéseiből s gyakorlataiból állanak; ide tartozik az összes irodalmi s bibliographiai kérdések kidolgozása, melyek a könyvtár főnökéhez érkeznek vagy a tisztviselők valamelyikének szóval bejelentetnek s azonnali elintézését nem nyerhetvén, az e célra készített

¹ Kik oda külön iratkoznak be.

iratmintán a scuola tecnica igazgatójához továbbíttatnak; ez átadja valamelyik tisztviselőnek, kiben megbízik, válaszlás végett; a közönség hasznára történt az az intézkedés is, hogy az illetők tanulmányaik tárgyának teljes kifejtésével az igazgatóhoz kérelmet nyújthatnak be, hogy az azokra vonatkozó legújabb időközi közleményekről — minők a monographiák, folyóirati értekezések s czikkek — értesüljenek. Ha a kérelemnek hely adatik: egy repertorium mellékeltetik hozzá, s a kérelmezők havonként vagy gyakrabban is tudósíttatnak. A gyakorlatok körébe tartoznak: a könyvtárnál végzett munkák reviziója, más könyvtárakhoz való kirándulások, és személyekről s nevezetesebb korszerű jelentőségű tárgyról bibliographiai katalogusok készítése, valamint nagyobb tudományos munkálatok, melyek adott esetekben a könyvtár nevében s költségén nyomtatásban közölhetők. Ezen intézkedés célja nyilván a könyvtári iskolázás s a vizsgálatokhoz való előkészítés volt, melyek a leendő hivatalnokoktól megkívántatnak. Ilyenek voltak a viszonyok 1889. év végeig; hogy ezek mennyire változtak meg részleteikben az 1889. évi okt. 25. legújabb rendelet által, a mely, mint említve volt, mind a hét nemzeti könyvtárnál alumnust állított fel: még ma meghatározni nem lehet.

Térjünk most vissza a gyakornokhoz, a midőn könyvtári pályára lép. Egy évi dicséretesen eltöltött szolgálati idő után mint alkönyvtárnok vizsgálatra jelentkezhetik, mely felváltva Rómában s Flórenczben tartatik és a scuola tecnica tantárgyaira szóval és írásban terjed ki; a vizsgálat három napig tart s a követelmények a 132. §-ban vannak teljesen körülírva: írásbeli dolgozat a betűsoros címítár elrendezésének néhány kérdéséről; a szakcatalogus bizonyos osztályának alosztályozásáról, megjelölve a főbb bibliographiai segéd munkákat; egy ősnymtatvány s egy kézirat leírása, ennek egy fejezetét átírva, olasz fordítás németből vagy angoltól, vagy mindkettőből, a jelöltek tetszése szerint; a szóbeli vizsgálatnál a könyvtári és — a mi igen figyelemre méltó rendelkezés — az igazgatási szabályzat ismerete, valamint az állami számvitel kívántatik; a vizsgálat eredményét öt tagból álló bizottság, az elnököt is bele számítva, az Olaszországban szokásos módon számokban — punti — foglalja egybe; a ki a legtöbb számot nyeri el, hasonló szolgálati idő mellett legközelebb várhatja a megüresedő IV. oszt. alkönyvtárnoki állomást; az előléptetések ezen

kategorián belül a III. és IV. osztályu állásra kétharmad részben korrang, egyharmad részben érdem szerint (1889. okt. 25. rendl.) történnek.

A mint az alkönyvtárnok I. osztályúvá előlépett, előmenetele a könyvtárnoki vizsgálatról van függővé téve; de már mint II. oszt. is jelentkezhetik a vizsgálatra, feltéve, hogy 21. életévét elérte. E záróvizsgálat hasonlóképen tisztán szaktudományi; a tárgyak azonosak az előbbi vizsgálatéival, csak nehezebbek s alapos könyvtári tudást követelnek; ujabban hozzájárul még (145. §.) egy írásbeli könyvészeti fejtegetés (dissertazione sopra un tema di biblioteconomia o di bibliografia generale,) egy XIII—XVI. száz. latin és olasz codex fejezetének átírása, egy olasz remekírónak francia nyelvre fordítása és végre 15, különböző nyelvű s tartalmu, régibb s újabb műveknek teljes könyvtári feldolgozása¹; a bizottság 7 tagból alakul. Egy sajtóságos határozatot említünk még meg, mely ugy látszik, a szabályzat keretéből kiesik és még leginkább a német rendszerrel hasonlítható össze: ez a 142. §., a mely határozottan ugy intézkedik, hogy olyanok is, kik soha könyvtári szolgálatot nem teljesítettek (az ugynevezett estranei), közvetlenül könyvtári vizsgálatra jelentkezhetnek, feltéve, hogy 25 évnél nem fiatalabbak s 35-nél nem idősebbek, s tudori oklevelet tudnak felmutatni, vagy, a mi evvel egyenértékű, nyelvek, bölcsészet, történelem vagy természet-tudományoknak felsőbb intézetekben (R. licei vagy instituti tecnici governativi) való tanítására képesítvék s ennek legalább három évi gyakorlatban állottak. Az ilyen jelölteknek nehezükre eshetik a jövődő hivatásukhoz szükséges technikai ismeret megszerzése, de a távolból bajos megítélnünk, hogy e törvényes intézkedés a gyakorlatban hogyan jut érvényre. A letett vizsgálat csak biztos kilátást nyújt a jelölteknek az I. oszt. alkönyvtárnoki állásra, ha csak már előbb hivatalnokká kinevezve nem voltak; itt van nevezetesen a határ, a hol az előléptetések elvében lényeges változás mutatkozik és elavul az a nézet, hogy a fáradság nélkül elért magasabb szolgálati kor első sorban vétessék figyelembe. Első oszt. alkönyvtárnoki állás betöltésénél ugyanis két út áll a miniszter előtt: az egyik,

¹ Francia minta szerint. V. ö. Arrêté relatif à l'examen profess. pour l'obtention du certificat d'aptitude aux fonctions de bibliothécaire. 1879. aug 23. 1. czikk, 1. 2. sz. (Robert, Recueil d. lois, 148. l.)

midőn a tisztviselők rangjának korelsőbbiségét (anciennitas) és személyes érdemeit mérlegeli, nem tekintve, hogy a könyvtárnoki vizsgálatot kiállották-e vagy sem; a másik, midőn a vizsgálat eredménye szerint váltakozva extraneusok és tisztviselők közt dönt, figyelemmel az elért számokra (punti) s a vizsgálat elsőbbségére¹ (149. §. v. ö. 141. §. és az 1889. okt. 25. rend.); az utolsó oszt. könyvtárnoki állás betöltésénél a miniszternek szabad választása levén, csakis az illetők érdemeit tekinti s az I. kategórián belüli kinevezéseknél eme szempont marad egyedül mértékadó.

Még néhány szót a kézirat- és alkézirattárnokokról (conservatori, sottoconservatori dei manoscritti). A kéziratok gazdagsága, melyre nézve az olasz könyvtárak egyedül állanak, tette szükségessé e tisztviselőket; rangban a könyv- és alkönyvtárnokokkal (bibliotecari e sottobibliotecari) egyenlők; ennek megfelelőleg vannak I—IV. oszt. alkézirattárnokok és I—III. oszt. kézirattárnokok, kik szintén két vizsgálatot, hasonló követelményekkel szemben, kötelesek letenni, csakhogy e szolgálati ág különös feladatai szerint még a palaeographiából és kéziratisméből is különös ismereteket kívánnak tőlük. A tisztviselőket az alkönyvtárnokok és extraneusok közül szemelik ki; az előléptetések elve ugyanaz, mint a könyvtárnokok s alkönyvtárnokoknál. (V. ö. 134. 135. 142. cz. és 1889. okt. 25. rendeletet).

Az olasz könyvtártisztviselő tehát, ha nem tekintjük a gyakoronokok (alunni) és extraneusok felvételi vizsgálatát, most két kizárólag szakszerű vizsgálaton megy keresztül, mielőtt állását mint biztosat tekinthetné; azelőtt ez máskép volt, a mennyiben az általános jellegű tudományos ismeretek hebizonyítása magasabb jelentőségű volt. Az 1869. évi (31. cz.) szabályzatban egy legközelebb várható miniszteri rendelkezés volt jelezve, mely a kérdést a hivatalnokok vizsgálata szerint szabályozná; ez meg is történt nemsokára az 1870. június 25. Correnti-féle rendelet által; a tervezet 3. cikke a vizsgálat tárgyait majdnem csak ily nyelvészet-történetileg határozta meg:

a) Általános történelem és földrajz különös tekintettel Olaszország történetére s földrajzára.

¹ Ez esetben is az üres állásoknak kétharmada a tisztviselőknek, egy harmada pedig felváltva a hivatalnokok s extraneusoknak van fentarva.

b) Kiválóbb népek irodalomtörténete s az olaszoké különösen.

c) Klasszikus nyelvészet s az összehasonlító nyelvészet főbb elvei, vonatkozva a modern nyelvekre; az olasz nyelvnek teljes s a francia nyelvnek elégséges ismerete.

d) Bibliographia és palaeographia.

Az írásbeli vizsgálat a latin, görög, olasz és francia nyelveket ölelte fel; ezenkívül a vizsgálatot tevő tartozott egy kézirat s egy ősnymtatvány leírását adni és a szakczimtár egy alszakának beosztását kifejteni (5. cz.); a szóbeli vizsgálat tárgyait képezték az egyetemes történelem és földrajz, az irodalomtörténet, klasszikus és összehasonlító nyelvészet, bibliologia és palaeographia (6. cz.). Mint jogczim a concursushoz való megjelenésre (titoli da presentarsi al concorso) az olasz szokás szerint: az elért akadémiai fok, kiadványok, nyilvános könyvtári szolgálat, a könyvismerettannal (bibliologia) és palaeographiával való foglalkozás érvényesültek; mulhatlanul szükséges előfeltétel a vizsgálatra bocsátáshoz a licenza liceale.¹ A szándék, melyből e határozatok folytak, nem volt más, mint a fiatal tisztviselőnek szélesebb tudományos alapot szolgáltatni különösen a nyelvi, irodalmi s történelmi ismeretekből, a hiányzó egyetemi tanulmányok pótlásául.

A vizsgálatnak teljesen megváltozott felfogása és értelmezése az 1876. évi szabályzatban nyilvánult. Az idevágó határozmányoknak tartalma, ezen történeti áttekintés kiegészítése végett, röviden a következő. A nemzeti könyvtárak gyakornokai (alunni), kik könyvtári munkálkodásukkal előljáróik megelégedését kivívták, a megüresedett utolsó oszt. assistensi állást vizsgálat által érhatték el, mely írásban és szóval a corso tecnico tananyagaira terjedt ki és két-három nyelv (francia, angol, német) ismeretét kívánta meg; azon gyakornokoknak, kik a corso tecnico eredményes látogatásáról bizonyítványt mutathattak fel, csak a megkövetelt nyelvismeretet kellett kimutatniok; a kinevezés érvényes volt két évre, melynek elteltével élethossziglan érvényesen megújítható volt. Az assistensi kategóriából a főnöki, könyvtárnoki és alkönyvtárnokiba,

¹ 1871. márcz. 22. min. rend. az alsóbb tisztviselők, distributorok, szolgálk stb. vizsgálati tételei meghatározattak s ezek jegyzéke mellékelletett; lényegileg a megkívánt ismeretek terjedelme ugyanaz maradt, csak a tételek voltak természetesen sokkal könnyebbek.

vagy összefoglaltan kifejezve: a categoria della direzione-ba való előléptetés concorso által történt, hol mint jogczím (titoli) a jó szolgálati vezetés és használhatóság is tekintetbe jöttek; szükséges volt azonban a tudori oklevél (69. cz.); ha a concorso per titoli eredménytelen maradt, egy vizsgálat helyettesíté, melynek tárgyait mindannyiszor a minisztérium külön határozta meg. Látható, hogy az általános tudományos jellegű vizsgálat eszméje ezzel elvetetett, és egy (sőt a körülményekhez képest két) technikai vizsgálat lépett helyette életbe; ezen elv maradt 1876 óta uralkodó s a legújabb (1885-diki) szabályzatban megerősítve jutott kifejezésre, hogy most már két vizsgálat feltétlenül kötelező: egy az alkönyvtárnoki, egy pedig a könyvtárnoki állás elnyerhetésére.

Ez intézkedések Olaszországra nézve kiváló beccsel bírnak, mert hosszú éveken át érlelődtek s mai alakjukba nem csekély változtatások után jegecedtek; egységes, teljes képzettséget s a bibliographiai szaktudománynak aránylag rövid idő alatt egész tömegét szolgáltatják, az alapjukban még oly sokféle rendszereknek jövő szabályozását s a könyvtári munkálatok keresztülvitelét eredményezik és mindenekelőtt a fiatal tisztviselőt kényszerítik, hogy mindenkor figyelmesen munkájába merüljön, hogy az előtte álló vizsgálatok követelményeinek már most megfelelhessen. Hátrányuk talán, hogy az ilyenmű kiképzés mellett huzamosb időre a szellem gépiessége nehezen kerülhető ki, a mi pedig olyan hivatásnál, mely az éles elme, a combináció és emlékező tehetség erejének tág teret enged, nem kívánatos. Az olasz hivatalnok első sorban technicus; a német tisztviselők az egyetemi évek alatt a tudomány különböző terén kifejtett önálló működés után hasznosítják a könyvtári szolgálatban különleges ismereteiket; a mindkét részről történt intézkedéseknek előnyeik szerinti mérlegelése azonban itt nincs helyén — lehetetlen is, mert más előzményekből indulunk ki.

A tisztviselő személyzet közt a IV. kategóriába tartozó tagok (ordinatori és distributori) nagy számban vannak képviselve. Hasonlóan, mint a gyakornokoknál, a magasabb állás eléréseért azon ifjak, kik öt évig felsőbb intézetet látogattak s végbizonyítványt (licenza ginnasiale) nyertek: valamely államkönyvtárnál mint tanulók (kezdők, apprendisti) alkalmazhatók; számukat évenként a közoktatásügyi miniszter szabja meg. Ha ezen apprendisti egy évig előljáróik megelégedésére szolgáltak, a distribu-

tori vizsgálatra jelentkezhetnek, a hol egy olasz dolgozatot s valamely francia prózairó munkájából olasz fordítást kívánnak; egyszersmind a szabályzat határozmányjaiban tájékozottaknak s a katalogizálás alapelveiben jártasaknak kell lenniök. A distributorok két harmada szolgálati évek szerint lép elő; az üres állások egy harmada, a különös érdemeket szerzett tisztviselők által, az anciennításra való tekintet nélkül tölthető be. (1889. okt. 25-diki rendelet.) Az ordinatorrá előléptetés választás után, vagyis a nagyobb használhatóság és tevékenység szerint történik; rövid idővel ezelőtt a distributorok előmenetele ezzel véget ért. Legujabban, az épen előbb említett rendelethez intézkedés történt, hogy a számtisztek (ragionieri economi) a distributorok illetve ordinatorok közül kiegészíthetők, ha az ilyen állásra szükséges képességet a megszabott vizsgálat letételével bebizonyítani tudják. Az ordinautore teendői jelenleg a következők: a hirlapokat, a kötetlen füzetek folytatásait s a folyóiratokat elhelyezik s rájuk felügyelnek, a kettős példányokat felállítják, könyvkötők számára a kötesmintákat kikeresik, a kívánatlapokat signálják, esetleg egy alkönyvtárnok útmutatása mellett a kölcsönzési naplókat vezetik, az új szerzeményeket megvizsgálják: vajjon teljeseke-e, a cím-lapokat az illető katalogusokba osztják és a könyvtár hivatalos iratait másolják. A distributore kötelessége a kívánt műveket kihozni, a visszaadottakat helyeikre beosztani; e mellett van egy új határozat, hogy minden kiemelt munka helyére egy ugynevezett tavoletta indicatrice (jelző táblácska) teendő.¹ Az ily táblácska hiánya, mint súlyos hivatali mulasztás, a körülményekhez képest elbocsátást is von maga után. A ragionieri economi, a kik különben csak nagyobb könyvtáraknál fordulnak elő, irodai s pénztári szolgálatra vannak beosztva; az ő alkalmaztatásuknak szintén vizsgálat veti meg az alapját. (v. ö. 139. §) Az ajtóőrök és szolgálk (uscieri és serventi) alsóbb szolgálatot teljesítenek s nem alkalmazzák őket (mint Németországban kivétel nélkül) könyvek kikeresésére, mivel itt e célra a distributorok szolgálhatnak.

A külső s belső szolgálati ág ügyeiben mind a hét nemzeti könyvtárnál a főnök oldala mellett, mint tanács, a főnökön kívül

¹ Oly alakukak, mint a francia planchettes indicatrices. (V. ö. Robert, Recueil des lois, 123. l.)

a könyvtárnokokból s a kéziratárnokokból alakult consiglio di direzione áll; belevonhatók póttagokul még az alkönyvtárnokok is. E tanács szabály szerint minden hónap első hétfőjén, szükség esetében pedig rendkívüli ülésre is, összegyűl. A tanács tárgyai az 55. cikkben vannak felsorolva; első sorban az összes fontosabb könyvtári teendők tartoznak ide, u. m. könyvek vétele, kettős példányok értékesítése, a könyvtár nevében közrebocsátandó közlemények, az igazgatóság által évenként júliusban a minisztériumhoz felterjesztendő jelentés megbeszélése (72. s köv. cz.); azonkívül e tanács a testület többi tagjai felett bizonyos fegyelmet gyakorol, mivel jogosítva van a kimutatás megvizsgálására, melyet a könyvtár főnökéhez minden tisztviselő saját működéséről havonként írásban beadott; egyszersmind a törekvő tisztviselőt különös szolgálataiért dicséretben részesítheti, a lanyhát pedig megfeddheti. A consiglio di direzione-nak megfelelőleg és a dolog érdemére nézve ugyanazon jogokkal felruházva, egy giunta di vigilanza van az egyetemi könyvtárak számára rendelve, mely az egyetem rektorából mint elnökből, az egyetemi könyvtárnokokból mint alelnökből s néhány tanárból alakul meg. Ily módon a könyvtár mindenkor szoros összeköttetésben áll az egyetemmel s ennek egyedüli céljával, hogy tagjainak tanulmányait előmozdítsa. Ennélfogva míg a consiglio di direzione a könyvek szerzésénél az erre kijelölt alapok felett az egész összeg erejéig szabadon rendelkezik, addig a giunta di vigilanza a dotatio $\frac{6}{10}$ -ét az egyetemi karoknak, egyes kórodáknak, laboratoriumoknak stb. szakkönyvtárak felállítására szolgáltatja ki és csak $\frac{4}{10}$ -ét bocsátja az egyetemi könyvtárnok rendelkezésére. Viszont leghatározottabban ki van fejezve, hogy mind eme szakkönyvtárak csak mint az egyetemi könyvtár egyes részei jönnek tekintetbe; minden megvásárolt könyvet be kell jelenteniök az egyetemi könyvtárnak, a hol bevezettetnek a szerzemény-naplóba és a betűrendes katalogusba, ezenkívül év végén a nélkülözhető munkákat a szakkönyvtárakból kiválasztják s állandó tulajdonul az egyetemi könyvtárnak átadják; így bölcsen kikerülhető az amugy is csekély alapok szétforgácsolása. Minden kérdésben, mely az intézet igazgatására, a czímtár berendezésére, a személyzet- s fegyelemre vonatkozik: a könyvtárnok a giunta-val szemben önálló s a minisztériummal egyenesen közlekedik. Áttekintve az egyes könyvtáraknál művek beszerzésére kiutalványozott össze-

gek magasságát, melyek más célra sohasem fordíthatók, a következőket mutathatom ki. A hét nemzeti könyvtár közül a Vittorio Emmanuele a legbővebb ellátásban részesül; közép számitással 54,000 lira felett rendelkezik; utána következnek: Flórencz 30,000, Turin 22,500, Nápoly 18,000, Milánó 15,000, Palermó 13,000, Velenceze 11,000 lírával. Az egyetemi könyvtárak sorában 1887. évre az első helyet Nápoly foglalja el 17,000 lírával, utána sorakoznak Pádvia és Pavia (8,500), Bologna (8000), Pisa (7000), Róma (6000), Cagliari, Catania és Sassari, melyeknek egyenkint könyvvásárlási költségül 3,500 lírával be kell érniök, végre következik Modena 1250 l., ezzel szemben azonban a város az Este könyvtárra 10,000 l. fordít. A többi 10 dotált államkönyvtár a következő:

Parma, Palatina	9000	l.
Róma, Casanatense	6000	»
Flórencz, Marucelliana	5500	»
Lucca, Governativa	4500	»
Róma, Angelica	4000	»
Flórencz, Mediceo-Laurenziana . .	3500	»
Cremona, Governativa	2500	»
Nápoly, Brancacciana	1000	»
Róma, S. Cecilia	900	»
Flórencz, Riccardiana	700	»

A elmúlt 1889/90. iskolai évben egyes nem jelentéktelen emelések történtek. (Bollett. uffic. d. pubbl. istr. XVI. 1072. l. 1889. aug. 3.)

Flórencz, Biblioteca Nazionale	31,000	l.
Milánó, » »	15,800	»
Nápoly, » »	22,000	»
Palermó, » »	14,500	»
Róma, » »	57,500	»
Turin, » »	23,996	»
Velenceze, » »	15,500	»
Cremona, » Governativa	2,500	»
Flórencz, » Marucelliana	6,500	»
» » Laurenziana	3,000	»
» » Riccardiana	820	»
Lucca » Governativa	5,290	»

Modena,	Biblioteca Estense	10,708	l.
Parma,	» Palatina	9,620	»
Róma,	» Angelica	4,000	»
Róma,	» Casanatense	6,000	»
Bologna,	» Universitaria	8,760	»
Cagliari,	» »	3,760	»
Catania,	» »	3,500	»
Genova,	» »	8,200	»
Messina,	» »	3,500	»
Modena,	» »	1,250	»
Napoli,	» »	17,000	»
Padova,	» »	8,710	»
Pavia,	» »	8,700	»
Pisa,	» »	9,500	»
Róma,	» »	11,000	»
Sassari,	» »	3,650	»
Róma,	» Santa-Cecilia	900	»
Nápoly	» Brancacciana	1.300	»

Összesen : 318,186 l.

Ezen összegek kiadásáról a minisztériumnak negyedévenként jelentést ¹ tesznek, a melybe a gyarapodási számok sorozatával az összes szerzemény, u. m. kéziratok, nyomtatott művek, apró nyomtatványok, (melyek közé minden száz lapon aluli könyv tartozik), beérkezésük rendje és a szerint, a mint az vétel, csere vagy ajándék: a kifizetett vagy elfogadott becsárral együtt bevezettetnek (23. §. és Modello A. Specchio statistico). E negyedévi jelentés röviden még a személyzet létszámát s a katalogusok készítését is tartalmazza; az utóbbiakra a szabályzat különös figyelmet fordít. Mint mulhatatlanul szükséges felszerelés, három főkatalogus van használatban, u. m. Inventario generale (általános leltár), Catalogo alfabetico (betűrendes címűtár) és a Catalogo ordinato sistematicamente per materie (tárgy szerinti szakkatalogus) úgy a kéziratokra mint a nyomtatványokra.² E katalogusok elseje, az általános leltár,

¹ V. ö. a franczia Circulaire relatif à l'envoi de rapports trimestriels sur l'état d. catal. 1880. okt. 29. (Robert, Recueil, 153. l.)

² Épen úgy mint Franciaországban. V. ö. Instruct. sommaire sur le classement des bibliothèques populaires, 1876. decz. 30. és Instruct. générale relat. au service d. bibl. univ. 1878. máj. 4. (Robert, Rec. 234, 115 s. köv. l.)

megérdemel néhány felvilágosító megjegyzést; ez ugyanis úgy készülvén, mint a Németországban már használaton kívül helyezett helyszerinti katalogusok, a nyomtatványokat, kéziratokat azon rendben tünteti ki, melyben az egyes termekben s polczokon állanak, ezenkívül revíziók alkalmával megszabott zsinórmértékül szolgál. Tekintetbe veendő még az ugynevezett Indici illustrati:

az ősnymtatványok s bibliographiai ritkaságok,

az ősz zene,

a csillagászati fokjelzési könyvek (Gradbücher) s a régi földrajzi térképek,

a metszetek s arczképek,

az autogrammok,

a miniatűrök,

a palimpsestek,

a hárták,

a kéziratok és

a művészi kötések számára. Egyszersmind a folytatásokra, sorozatokban megjelenő munkákra, folyóiratokra és hírlapokra számos gyakorlati minta van a szabályzathoz függelékül csatolva, melyek, eltekintve közvetlen hasznavehetőségüktől, magasabb czélokat, az állami könyvtárak egységes kezelését is elősegítik.

A szabályzat hatodik szakasza a könyvtárakat tárgyalja, mint nyilvános intézeteket, a közönséghez való viszonyaikkal együtt. Minden államkönyvtárnak legalább hat óra hosszát nyitva kell lennie a látogatók számára; ekkor a hivatalnokoknak félórával a nyilvános szolgálat kezdete előtt ott kell lenniök s félóráig a nyilvános szolgálat után nem szabad távozniök; némely kisebb könyvtár huzamosb ideig is nyitva áll a közönség rendelkezésére. Továbbá a tisztviselők felváltják egymást oly módon, hogy mindegyikre naponként 7 órai, hetenkint 42 órai munka esik. Ismeretes, hogy Olaszországban azoknak, kik könyvtárakat használnak, legnagyobb része tanulmányait az olvasóteremben végzi, másképen mint Németországban, hol a legnagyobb, alkalmas helyiségekkel gazdagon ellátott intézeteknél kikölcsönzött munkák mindenkor tetemesen felülhaladják a könyvtárban magában használt könyvek számarányát. Az olvasóteremben általában két munkánál s négy kötetnél többet egy alkalommal ki nem adnak; ez a rendelkezés azonban hihetőleg, mint egyebütt is, kivételt szenved.

A könyvek tényleges kikölcsönzése, melyet Coppino 1886. febr. 27-én rendeletileg szabályozott, szűk határok közt mozog; az olaszok e tekintetben helyi, külső és nemzetközi forgalmat különböztetnek meg. Benn a városban, a hol kir. könyvtár található, könyveket minden jótállás nélkül három havi időtartamra joguk van kölcsönvenni a legfőbb hatóságok tagjainak a közigazgatás minden ágánál, a hadseregben a tábornokoknak le az őrnagyig, az orsz. képviselőknek, a kir. akadémiák s rokon intézetek tagjainak, az egyetemek és magasabb tanintézetek tanárainak, múzeumok, művészeti stb. gyűjtemények igazgatóinak, levéltárak s könyvtárak vezetőinek. Egészen sajátságosan van megállapítva az épen most megnevezett személyek ama joga, hogy másokért kezességet vállalhatnak; ez a jótállás vagy legfőlebb egy év tartamára s az összes kikölcsönzött művekre szól, vagy csupán egy bizonyos munkára, de nem több mint két hónapi érvényességgel. Az önjogu kölcsönvevők legtöbbször mégis, nem számítva a legmagasabb állami tisztviselőket, csak azokért kezeshetnek, kik, mint alantas közegek, felügyelőségük vagy igazgatásuk alatt állanak; kivételt képeznek az egyetemi tanárok és a magasabb tanintézetek igazgatói. Az egyetemi tanár hallgatója számára minden tőle kölcsönveendő munkáról jótállási ívet állíthat ki, melyet az egyetem titkárságánál bejelenteni, itt külön jegyzékbe vezetni s lebélyegezteni tartozik, hogy a könyvtárral szemben érvényre jusson; a magasabb tanintézet igazgatója tanítványai számára a könyvtár használatát szintén lehetővé teheti, azonban csak egy bizonyos munkáért és nem tovább, mint két hónapra kezeshetnek. — A külső könyvforgalom, a kölcsönzés (prestito) második neme, egyes könyvtáraknak egymás közti kölcsönzéseire szorítkozik. Az államkönyvtáraknál e tekintetben az eljárás annyira egyszerű, hogy egy hivatalosan kiállított s az egyik könyvtár főnökétől a másikéhoz intézett megkeresés a könyv átküldésére elégséges, azon esetben tudniillik ha az nincs egyebütt igénybe véve, vagy kikölcsönözhetőse általában nincs kizárva; e rendelkezés már Bonghinak 1876. évi szabályzatában benne van. Ehhez, a bevezető részben említett miniszteri rendeletről kifolyólag, azon új intézkedés fűződik, hogy az általános könyvkölcsönzés jótéteményében a tartományi és községi könyvtárak is részt vehetnek. E célból az igazgatóság, melynek a könyvtár alá van rendelve, tartozik a közoktatásügyi

miniszterhez kérvényt intézni, melyben a szavatosság elvállalása és azon ígéret mellett, hogy a könyveket ő maga fogja az állami könyvtárakhoz visszajuttatni: az állami könyvtár, melyvel összeköttetésbe lépni óhajt és a tisztviselő, ki a hivatalos iratokat aláírja, megneveztetik. E kérvény, a szükséges fölvilágosításokkal kísérve, a tartományi főnök útján jut a miniszterhez. Az engedély, a kérvény közelebbi adataival, a *Bollettino ufficiale*-ban azonnal közzététeik; három évre szól, de mindenkor visszavonható. Az állami könyvtárakkal való érintkezést azután azon *Biblioteca governativa* veszi át, mely mint közvetítő van kiszemelve. A lyceumok s technikai kir. intézetek elnökei (*presidi dei licei ed istituti tecnici governativi*) most már szintén feljogosítvák, hogy a külföldi könyvtárakból munkákat kérelmezhessenek. Ha a nekik alárendelt intézet székhelyén is található egy kir. könyvtár, akkor kérvényeket természetesen ehhez intézik; különben azon állami könyvtárhoz, a mely az illető tartományra nézve, mint ilyen, kijelölve van. E czélból a minisztérium a 69. tartomány kimutatását a megfelelő állami könyvtárakkal együtt közzétette; minthogy azonban ilyen Olaszországban csak 32 van, természetesen több tartomány egyetlen könyvtárral kénytelen beérni. De mégis a lyceumok és kir. technikai intézetek elnökei, egy kivétellel, csakis alantasaik számára s pedig összesen nem több mint 15, egyszerre nem több mint 3 munkát igényelhetnek. Az említett kivétel magánszemélyekre vonatkozik, kik a minisztertől külön engedélyt nyertek s jelentékenyebb tudományos működés által maguknak ismert nevet szereztek. Ezek képezik a kölcsönzők negyedik osztályát. A kölcsönzési engedélyért szóló kérvényt a lyceum stb. elnökénél nyújtják be, ha lakóhelyükön állami vagy használatul rájuk nézve hozzáférhető tartományi vagy községi könyvtár nincs; ő átküldi a kérvényt a tartomány főnökének, ez a közoktatásügyi miniszternek. Az engedély két évre érvényes, a könyveket a lyceum elnöke útján kapják, a ki egy külön jegyzéket vezet róluk. — A könyvek s kéziratok nemzetközi kikölcsönzésügye úgy maradt, mint régen volt: minden egyes alkalommal a diplomáciai közvetítést kell igénybe venni.¹ Látható, hogy e rendszabályok szigorúak és szűk

¹ Olaszországban, részben legalább, a könyvtári szabályok megtartása igen szigorú. A «*Centralblatt für Bibliothekswesen*» kiadója a római Vittorio Emma-

keretben mozognak, mert a kormány a jogot mindig kezében tartja, hogy a megadott engedélyt, mikor akarja, visszavonhassa, de nem kell figyelmen kívül hagynunk, hogy e rendszabályok így irányzattal az első kísérletek; ezzel e téren nagy lépés történt előre, a mely jövőben az államtulajdonnak, a mennyiben ez könyvekre terjed ki, lehetőleg szabad és akadálytalan használatára fog utat nyitni.¹ A könyvtárak használatáról pontos jegyzéket vezetnek. A statisztikai kimutatások alapjaitul azon jelentések szolgálnak, melyeket a könyvtári főnökök minden hónapban a minisztériumhoz beadnak. Ott azokat összeállítják s a Bollettino ufficialeban közzéteszik, a honnan különböző folyóiratok átveszik és könnyen használható s gyakran szükséges anyagot szolgáltatnak.

Hogy nyilvános könyvgyűjteményekben mily gazdagok maguk a középvárosok is: mutatja az összeállítás, mely 10 város részére s általuk miniszteri rendelet következtében készült, (közzétéve a Bollett. uff. XII. kötetében, 1885. 81. s. köv. l.); e kimutatásban Pádua 8, Bologna 11, Pavia 15, Génua és Turin 18, Velenceze 21, Palermó 34, Milánó 35, Nápoly 46 könyvtárral van feltüntetve, Róma itt is az első helyet foglalja el 48 önálló könyvtárral.

Az 1885. szabályzatokat leglényegesebb rendelkezéseire nézve átvizsgáltuk; hátra van még, visszapillantást vetnünk a bibliographiai munkálatokra, melyek az utolsó évek óta mindinkább növekedő terjedelemben, a sokat felölelő munkásságról s a mozgalmasság tevékenységéről világos képet nyújtanak. A kormány már 1885. évben a jegyzékek (Indici e cataloghi) kiadásával nagyszabású bibliographiai vállalatot indított meg; az első kötet tartalma: az «Elenco delle pubblicazioni periodiche ricevute dalle biblioteche pubbliche governative d'Italia nel 1884.», elismerésre

nuele könyvtárból rövid úton akarta Perrens «Histoire de Florence» cz. munkáját, tehát egy 6 márka értékű könyvet, kivenni. A könyvtár főnöke távol levén — csak 3 óra után jön, mondák — az alkönyvtárnok egy német követ vagy consul jótállását kívánta. Azon ellenvetésre, hogy ezen urak kérelmező előtt egészen ismeretlenek, ellenben Róma törvényhatóságának egy tanácsosát, vagy az Academia dei Lincei valamely tagját, vagy egy milliomosnak ismert római polgárt állíthat kezesül — elutasító választ kapott s ügye elintézetlen maradt.

¹ V. ö. P. Gori, Il prestito dei libri fra le biblioteche governative e e biblioteche provinciali e comunali. (Rivista d. Bibliot., I. k. 41. s. köv. l.)

méltó összeállítás, gondos tárgy és szerzők szerinti index-szel és helyrajzi mutatóval, a mi az időszaki folyóiratoknál a külföldi kutatókra nézve nagy előny; függetlenül statisztikai táblázatok szolgáltatnak, hol a folyóiratok anyaga megjelenési hely (Olaszország, külföld), nyelv, megszerzés módja stb. szerint van felsorolva. Ebből kitetszik, hogy folyóiratokban leggazdagabb könyvtár, a flórenczi Nazionale 1884. évben 1221 számmal van képviselve, utána következik a Vittorio Emmanuele 1057 számmal; a többi könyvtárak csak messze elmaradva sorakoznak utánuk; legközelebb állanak Bologna 317, Pavia 380 számmal. A következőket, melyek ezen revízióból épen ez irányban a könyvtárak gazdagabb dotációjának szükségességére nézve folytak, a miniszterhez jelentésttevő Martini főtitkár nem mulasztotta el levonni. Az «Indici e cataloghi» kiadvány azóta derék haladást tett; a második, negyedik és hetedik kötetben a flórenczi könyvtárbeli Manuscritti Foscoliani, a Codici Palatini és a Panciatichiani katalogusai kezdődnek, az ötödikben az «Inventario dei manoscritti Italiani delle di Francia», a hatodik egy «Indice dei giornali politici e d'altri, che trattano di cose locali ricevuti dalla Biblioteca Nazionale Centrale di Firenze».

Egy-egy tartomány összes szellemi tulajdonának — nyilv. könyvtárainak gyűjteményeit értve — tervszerű, központi lajstromozási eszméje a 62. cikkben jutott érvényre. A vállalattal a római és flórenczi két nemzeti könyvtár bizatott meg, oly formán, hogy Rómának a 30 dotált állami könyvtár külföldi szerzeményei 1886. évtől kezdve, Flórencznek pedig az olasz nemzeti irodalom, tehát főleg a köteles példányok, ajándékok, jutottak feldolgozásra és közlésre. Az egyes könyvtárak ehhez mérten az általuk megszerzett külföldi munkák czéduláit beküldik a Vittorio Emmanuele könyvtárhoz, mely ezen anyagot a «Bollettino delle opere moderne straniere acquistate dalle biblioteche pubbliche governative del Regno d'Italia» évi 6. füzetében s folytatólagos lapszámozással közli és pedig 12, a 2-dik kötettől kezdve 14 szakba osztályozva; az évi közleményeket, melyekből 1886—1889-ig 4 kötet jelent meg, szerzők szerinti index¹ zárja be; azonkívül minden számban

¹ Az elvet — a lapszámnak a szerző nevéhez csatolását —, melyet az első kötetben követtek, a későbbi évfolyamokban a végigfutó számozásnak gyakorlatibb módjával cserélték fel. A szerzemények főösszege, nem szá-

közölnek új miniszteri rendeleteket, jegyzékeket és statisztikai adatokat egyes külföldi könyvtárakról; a 2-dik kötet áttekintést nyújt a jelentékenyebb palaeographiai s diplomatikai munkákról, melyek a Vittorio Emmanuele könyvtárban találhatók. Terjedelmesebb s a külföldi szakemberre sokkal fontosabb — mintegy thesaurus bibliographicusnak tekinthető — a «Bollettino delle pubblicazioni Italiane ricevute per diritto di stampa». — Oly módon keletkezik, hogy az egyes, nyomtatásra elkészített számokat Firenzéből elküldik azon könyvtárakhoz, melyek köteles példányokra igényt tartanak; ezek a munkák czimeihez oda jegyzik: melyek a köteles-példányok, hatóságok s magánosok ajándékai — röviden: azok eredetét;¹ esetleg mellékelik a Bollettino-ban nem közölt, de birtokukba jutott olasz kiadványok czéduláit és a kijavított példányt Firenzébe visszaküldik; itt egy betűsoros, általános, szerzők szerinti indexet készítenek számokkal, melyek az egyes — évenként 24-re menő — füzetek folytatólagosan vezetett számozásaira vonatkoznak. Egyelőre megjegyzendő, hogy az alak jelzése, mint másutt is, az oldal magasságától tétetik függővé: 38 centiméteren felül 2°, 28—38 cent. 4°, 20—28 c. 8°, 15—20 c. 16°, 10—15 c. 24°, 10 c. alul 32°. A lajstromozott munkák száma 1886. évben 11034-re rúg; 1887-ben 11161, 1888-ban 10863, 1889-ben 10758 van kitüntetve. Becses függelékét szolgáltatnak az egyes füzetekhez csatolt jegyzékek, különösen az egyes intézeteknél úgy a már közzétett, mint a még kéziratban található katalógusok kimutatásai; azután következnek kivonatok a Bollettino ufficiale-ból, bibliographiai tudósítások, adminisztratív intézkedések stb. Így az összes állami könyvtáraknak közös munkálkodása és összműködése által egy nagyfontosságú vállalat, az államnak valamennyi irodalmi tulajdonát felölelő évi leltár egy neme válik lehetővé.

A közoktatásügyi minisztérium, hogy a könyvtártudományi munkálatok iránt érdeket keltsen, az akkori főtitkár, Martini javaslatára elrendelte, hogy az e téren feltűnő munkák jutalmakban részesüljenek. Az 1885. febr. 10-diki miniszteri rendelettel először

mítva a folyóiratokat, a mennyiben ezek az Indici e cataloghi I. kötetében felsorolják, 3945 munkát tüntet fel 1887-re; 1888-ban pedig 3360 mű van kimutatva.

¹ 1886. január 26-ki rendelet. (Bollett. uff. d. p. istr. XII. k. 1886. 185. l.)

négy díj lón kitűzve. E pályamunkák tárgyainak megválasztása: — 1) könyvészeti monographia, 3) valamely államkönyvtár nevezetes kéziratának avagy könyvgyűjteményének leírása, 4) a betűsoros és szakkatalogusok s bibliographiai indexek szerkesztésénél követhető legcélravezetőbb eljárás kifejtése¹ — bizonyítja azt a tökéletes méltatást, melylyel a minisztérium a könyvtári működés megindított kérdései iránt viseltetik; a pályázat eredményét a Bollettino ufficiale-ban alapos bírálat alá veszik. Hogy e serkentés mily üdvösen hat, mutatja Ottino és Fumagalli szép munkája: «Bibliotheca bibliographica Italiana. Róma, 1889», a mely keletkezését ép ilyen concorsonak, pályázatnak, köszöni. Hasonló könyvészeti publikációk egész sora — közzétéve törvényhatóságok, városi hatóságok s magánosok által — kezeskedik azon általános érdeklődésről s élénk buzgalomról, melylyel Olaszországban a könyvtári tanulmányok ápolásra találnak. Ottino és Fumagalli könyvében az egyes városok könyvtárait tárgyaló irodalom bibliographiai áttekintése széles keretben mozog; még sok, alantabb színvonalon álló munka származik ép az utolsó évekből. Hogy egyet kiemeljek, megemlítem a képviselőház könyvtárában levő folyóiratok összes nagy anyagának czímjegyzékét, mint a dicséretes szorgalom tanuságát. Megjelent eddig a «Scritti biografici e critici» első része, mely 240 folyóirat 17209 számát kivonatossan foglalja magában;² valamint megemlítendő még a «Rivista delle biblioteche» is, melyet Biagi Guido, a florenczi Marucelliana könyvtárnoka szerkeszt.

Az olasz állami könyvtárak 1869 óta négy szabályzatot kaptak, s eltekintve az 1873-diktól, mindegyik teljesebb mint az előző. Az egyszer megkezdett úton, az egész vezetésnek mindenütt egységes létrehozatalában, céltudatosan és sikerrel haladnak előre. Az utolsó szót az ilyen általános rendszabályozás becséről még nem mondtuk el: a tökéletesítésre irányzott ernyedetlen törekvéstől a dicséretet s elismerést senki meg nem tagadhatja.

¹ A második thema választása a pályabíró bizottságra bízott s a czíme volt «Catalogo delle opere bibliografiche italiane.» (Bollett. uff. XII. 1886. 712. l.)

² Biblioteca della Camera dei Deputati. Catalogo metodico degli scritti contenuti nelle pubblicazioni periodiche Italiane e straniere. I. k. Róma 1885. Supplemento I. Róma, 1889.